

Харьковской и Курской губерний // Отчеты и исследования по кустарной промышленности в России. – Спб., 1894. - Т. 2. – С. 211.

18. Л.Плавтов. Краткий обзор ... - С. 64, 71, 86.
19. Чернігівський облдержархів... - л. 192.
20. Н.Шевлягин. Кожевенное производство ... - С. 210.
21. Записано у с. Седнів Чернігівської області Чернігівського району від кожум'яки і шевця Шевченка Михайла Петровича, 1921 р.н.
22. Н.Шевлягин. Кожевенное производство... - С. 112.
23. Земский сборник ... - С. 84.
24. Л. Плавтов. Краткий обзор - С. 92.
25. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 211.
26. Записано у с. Седнів від кожум'яки Куся Петра Івановича, 1921 р.н.
27. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 211.
28. Записано у с. Седнів від кожум'яки Куся Петра Івановича.
29. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 211.
30. Записано у с. Седнів від кожум'яки і шевця Шевченка Михайла Петровича.
31. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 112.
32. Л.Плавтов. Краткий обзор ... - С. 80.
33. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С.112.
34. Записано у с. Седнів від кожум'яки Куся Петра Івановича.
35. Л.Плавтов. Краткий обзор ... - С. 81.
36. Записано від кожум'яки Куся Петра Івановича.
37. Техническая энциклопедия. Кожевенное производство. - Спб., 1865. – С. 4.
38. Н.Шевлягин.Кожевенное ... - С. 112.
39. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 211.
40. Л.Плавтов. Краткий обзор ... - С. 68.
41. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 112.
42. Л.Плавтов. Краткий обзор... - С. 90.
43. Н.Шевлягин. Кожевенное ... - С. 213.
44. Е.Андреев. Кустарная промышленность в России. - Спб., 1885. - С. 50.
45. Л.Плавтов. Краткий обзор ... - С. 73, 74.
46. Там само. – С. 74.
47. Там само. - С. 69, 70.
48. Записано від кожум'яки Куся П.І.
49. Польові дослідження автора на Чернігівщині.
50. Записано від кожум'яки Куся П.І. та кожум'яки і шевця Шевченка М.П.
51. Записано у с. Седнів від Крепкої Катерини, 1939 р.н.
52. Записано у с. Седнів від кожум'яки Куся Петра Івановича, кожум'яки і шевця Шевченка Михайла Петровича, від нащадка кожум'яки і шевця Кожум'яченка Михайла Олександровича, 1926 р.н.

Ірина Мошик

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГЛУХІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ЯК ОСЕРЕДКУ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ПЕРШІ РОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЙОГО РОБОТИ ПІСЛЯ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Активізація досліджень з історії формування нової української інтелігенції радянською владою, що спостерігається останнім часом, закономірно спричинила увагу до осередків творення цієї інтелігенції – вищих навчальних закладів. Конкретні історичні розвідки з даної проблематики свідчать про відчутні позитивні зрушення у вивченні та об'єктивному висвітленні історії України радянської доби.

Період становлення та діяльності вищих навчальних закладів у перші роки відновлення їх роботи після німецько-фашистської окупації є одним з найдраматичніших в історії української радянської вищої школи. Досліджуючи проблеми і особливості,

форми і методи роботи, діяльність професорсько-викладацького складу Глухівського педагогічного інституту перших післявизвольних років, можна на прикладі даного вузу прослідкувати послідовність планомірного процесу формування нової інтелігенції. Враховуючи як негативний, так і позитивний вплив воєнних років, визначити роль навчальної інституції у створенні українського радянського інтелігента.

1943р. ознаменувався початком масштабного наступу радянських військ, у результаті якого німці відступили з окупованих українських територій, залишивши по собі недобру славу. Прихід Радянської Армії теж сприйнявся з деякою насторогою, бо в пам'яті ще занадто свіжі були відчуття страху та безпорадності перед колічатами сталінської тоталітарної машини. Звичайно, це давало мало позитиву у погляді на майбутнє. Але звісно, поганий мир – краще гарної війни. Ця непохитна істина усіх часів відіграла серед українського загалу оптимізуючу роль у поступальних відновлюючих процесах повернення в «світле майбутнє» радянського суспільства. Почалася відбудова державних і суспільних інституцій на несхитній комуністичній теоретичній основі.

У Глухів радянські війська прийшли 30 серпня 1943 р. Глухівський учительський інститут був одним з перших вузів України, які відновили свою роботу у 1943 р., коли ще тривали військові змагання двох тоталітарних держав на території України [5]. Багато сил та енергії доклали до відновлення роботи інституту його директор Д.Г.Горан, який відразу після звільнення міста повернувся з евакуації [1].

На початку жовтня 1943 р. було оголошено набір студентів, у результаті якого на перший курс було зараховано 140 чол. і 62 чол. – на другий курс (з числа тих, хто закінчив перший курс у 1941 р.) [2].

До евакуації 1941 р. інститут мав два навчальні корпуси, де розташовувались кабінети, лабораторії, бібліотека, читальна зала та інші допоміжні приміщення, що забезпечували мінімальні потреби у роботі закладу. Внаслідок воєнних дій було зруйновано обидва корпуси. Корпус № 2, у якому розміщався природничо-географічний факультет, був у такому стані, що реставрувати можна було лише його половину. Корпус № 1, де розміщувався фізико-математичний факультет, постраждав менше, але і для його відбудови знадобилося немало матеріалів, коштів, робочої сили та часу, повноцінно функціонувати він почав тільки у другому семестрі 1943-1944 навч. року. Роботі надто заважала відсутність меблів та обладнання, тому заняття почалися у приміщенні технікуму механізації сільського господарства, яке при невеликій затраті праці й коштів тимчасово задовольнило мінімальні потреби навчального процесу. Перші три тижні читалися лише лекції, тому що лабораторії до практичних занять не були пристосовані. Основна частина практичних та лабораторних робіт проводилася пізніше, але частину з цих робіт було перенесено на весну другого семестру у зв'язку з низькою температурою в приміщеннях інституту у зимовий період. З кабінетів функціонували тільки ботанічний, зоологічний та хімічний. Кабінет фізики устаткували і привели до ладу лише на початок другого семестру, у першому семестрі він обслуговувався тільки демонстративним матеріалом і тому лабораторні роботи з фізики не проводились [2, 2]. Звичайно, говорити про повноцінний навчальний процес немає сенсу. Зранку йшли заняття, а у другій половині дня - відбудова аудиторій, навчальних кабінетів та лабораторій, і все це, в основному, силами студентів. «Було надзвичайно важко. Боліли руки й спина. Молодим дівчаткам доводилось тягати на своїх плечах цеглу та пісок, розгрібати вручну завали. Про якусь самопідготовку навіть не йшлося, просто не вистачало часу і основне – сили. Тому викладачі змушені були прикладати максимум зусиль, щоб ми могли якнайкраще засвоїти матеріал на лекціях. Всі розуміли – іншого виходу немає» [4]. Використання безплатної підручної робочої сили було у державнобудівничих традиціях радянського часу. Це привчало молоде покоління до цілком закономірного сприйняття невідворотності і правильності таких постійних «суспільно-корисних навантажень», недооцінки особистої ролі в суспільно будівничих процесах, відчуття меншовартості.

Комплектування інституту викладачами на початок 1943-1944 навч. року, якщо виходити зі штатного розкладу, дорівнювало близько 40%. Вуз розпочав свою роботу при наявності восьми викладачів: Дмитра Михайловича Горана – директора інституту (викладач марксизму-ленінізму), Івана Івановича Яременка – декана природничо-географічного факультету (викладач зоології), Дмитра Івановича Сакала – викладача ботаніки, Ірини Андріївни Коваль – викладача російської мови, Григорія Львовича

Сапітона – декана фізико-математичного факультету (викладач фізики), Віри Іванівни Каліновської – викладача фізики, Миколи Антоновича Клімантовича – викладача математики і Зої Іванівни Федько – викладача практичної хімії [3]. Пізніше було взято на роботу викладачів, які працювали в інституті ще до евакуації: Івана Зіновійовича Петриненка – викладача хімії, Бориса Васильовича Діденка – викладача зоології, Єлизавету Федорівну Вершигору – викладача географії, Михайла Яковича Пирогова – завідувача кафедри географії, викладача географії, Олену Болеславівну Гурьбу – викладача німецької мови, Лідію Юхимівну Мірошникову – викладача фізкультури. Також були запрошені кращі вчителі шкіл, які на той момент перебували у Глухові: Пелагея Іванівна Радченко – викладач елементарної математики та Єфросинія Кузьмівна Лисиця – викладач марксизму-ленінізму [3, 2]. Крім того, на початку другого семестру повернувся за викладком НКО РСЧА Іван Федорович Чуйко, який обійняв посаду заступника директора з навчально-наукової роботи і викладав педагогіку. З евакуації приїхала Єлизавета Михайлівна Сапітон – викладач математики. Через райвійськкомати були запрошені для викладання військової справи Іван Олександрович Красновський та Семен Федорович Рілов (останній під кінець навчального року звільнився за власним бажанням) [2, 3]. Таким чином, до завершення навчального року інститут був забезпечений викладацьким складом у такій мірі, що дало можливість виконати навчальний план відповідно до визначених термінів.

Звичайно, не у всіх викладачів була належна освіта та професійний викладацький досвід роботи, які б відповідали вузівським вимогам. Серед викладачів тільки один Д.І.Сакало мав вчений ступінь кандидата біологічних наук (захистився напередодні війни у 1940 р.). Перспективи захисту кандидатських дисертацій мали І.І.Яременко, Б.В.Діденко та М.Я.Пирогов, але, на жаль, всі вони були передпенсійного віку, а війна, яка ще тривала, аж ніяк не сприяла швидкій реалізації цих перспектив. Деякі з викладачів: Є.Ф.Вершигора, С.Ф.Рілов, Є.Б.Гурьба, Л.Ю.Мірошникова не мали вищої освіти, але мали колосальний педагогічний досвід не тільки радянського періоду, а й дореволюційного. Наприклад, стиль та манера викладання Є.Ф.Вершигори (викладач географії з педагогічним стажем 37 років) відрізнялися від традиційно прийнятих радянською вищою школою. Єлизавета Федорівна закінчила Глухівську жіночу гімназію у перші роки ХХ ст., до революції мала можливість відвідати багато європейських країн. Звісно, на лекціях вона, використовуючи власні враження, надзвичайно цікаво викладала програмний матеріал. Студенти слухали її, не приховуючи захоплення. Інколи, враховуючи специфіку аудиторії (в більшості своїй це були дівчата), викладач розповідала про елементарні правила етикету. Навіть у таких скрутних матеріальних та побутових умовах її завжди охайний та елегантний зовнішній вигляд спонукав молодих дівчат до наслідування стилю Єлизавети Федорівни. Вони її просто обожнювали [4]. У середині 30-х років, у період масових репресій їй довелося пережити надзвичайно скрутні часи. Її, як доньку поміщика, колишню начальницю гімназії, звільнили з посади викладача географії і взагалі вигнали з десятилітньої середньої школи, якій вона віддала багато років життя і професійного досвіду [6]. Ще протягом декількох років вона була постійно критикована і піддавалась гонінням [7], як наслідок, не мала змоги повноцінно працювати і перебивалася тимчасовим заробітком, поки не влаштувалася викладачем географії у Глухівський педтехнікум, де і працювала до початку війни [4].

Зазнав безпідставної критики та гонінь у період масової партійної чистки середини 30-х років і Г.Л.Сапітон, якого у ті часи звинуватили «у відсутності достатнього ділового зв'язку у своїй роботі та небажанні стати вище своїх зоологічних інтересів» [8]. За такі гріхи його звільнили з посади викладача математики Глухівського сільсько-господарського інституту і тільки через деякий час він зміг влаштуватися на роботу в педінститут. Ала його наукова кар'єра була зламана. Тільки у післявоєнний період він зміг повернутися до улюбленої справи [2, 12]. Незважаючи на всі колишні негаразди, критику та гоніння з боку представників радянської влади, викладачі продовжували якісно робити свою справу, вміло використовуючи свій колосальний викладацький досвід, прищеплювали студентам багатовічні моральні цінності, намагаючись втиснути їх у рамки заангажованих ідеологічних штампів.

У 1943 р. в інституті навчалось більше трьохсот студентів. Як для повоєнного провінційного вузу, котрий ледь оговтався від стрілянини та бомбардувань, це була досить солідна кількість, тим більше, що понад два роки молодь взагалі не мала

можливості отримувати будь-яку освіту. На початок навчального 1943-1944 рр. контингент студентів по курсах і факультетах був таким: на фізико-математичному факультеті 1 курс – 120 чол.; 2 курс – 31чол., на природничо-географічному 1 курс – 120 чол.; 2 курс – 31чол. Правда, із загальної кількості студентів (302) вже під кінець першого семестру значна частина відсіялась, особливо з перших курсів обох факультетів, з причин виїзду до іншої місцевості та за сімейними обставинами. Таким чином, вже на початок другого семестру контингент студентів становив таку картину: на першому курсі фізико-математичного факультету навчалось 100 студентів, на другому – 31 студент; на першому курсі природничо-географічного факультету – 107 студентів, на другому – 31 студент. Всього на першому курсі навчалось 207 студентів, на другому 62 студенти [2, 2].

Рух студентів інституту у другому семестрі 1943-1944 навчального року [2]

Назва фак.	Було на поч. семестру	Прибуло	Вибуло прот. 2 семестру	Залишилось на кінець року
Фіз.-мат. 1к.	100	-	10	90
Прир.-геог.1к.	107	-	4	103
Всього по курсах	207	-	14	193
Фіз.-мат. 2к.	31	-	1	30
Прир.-геог.2к.	31	-	-	31
Всього по 2к.	62	-	1	61
Всього по інституту	269	-	15	254

З наведених даних видно, що кількість студентів другого курсу стала, а на першому курсі у кількісному складі відбуваються зміни за рахунок зменшення чисельності студентського контингенту, в основному з причин вибуття студентів в інші навчальні заклади (по мірі звільнення ряду українських міст і відновлення у них роботи вузів). 2 студенти вибули через неуспішність і 6 студентів залишили вуз за сімейними обставинами [2, 4].

75% студентів перших курсів закінчили 10 класів середньої школи до 1941 року, решта (25%) закінчили 9 класів або відповідні класи спеціальних шкіл. Про доволі середній рівень навчальної підготовки свідчить той факт, що тільки 86 студентів першого курсу склали іспити на “відмінно” та “добре” [2]. Звичайно, війна внесла вагомий корективи щодо освітнього рівня молодого покоління. З огляду на дані обставини якраз перед вузами і зокрема перед Глухівським учительським інститутом стояло завдання підготовки молодого професіонала визначеної галузі достатнього кваліфікаційного рівня.

На реалізацію поставленої мети була спрямована вся навчально-методична робота інституту. Незважаючи на те, що робота розпочалася без стабільного розкладу і графіка виконання навчального плану (лекції читалися з тих дисциплін, з яких були викладачі, і лише у середині першого семестру було складено графік на перший семестр), накреслений план-графік, за звітами, до кінця навчального року було виконано повністю. Недовиконані години першого семестру на першому курсі природничо-географічного і другого курсі фізико-математичного факультетів було перенесено на другий семестр і в авральному порядку прочитано. Звичайно, у зв'язку з дворічною перервою у навчанні, викладачам доводилось багато часу відводити на повторення того матеріалу, який до навчальних планів не входив, але відновлення його вимагало проходження програмового матеріалу, тому вкласитися у відведений ліміт було надзвичайно важко. Тим більше, що з більшості предметів програми отримали майже під кінець першого семестру. І все ж таки екзаменаційна сесія, як і належить, розпочалася 1 липня 1944 року [2, 4].

Під час підготовки до занять та іспитів студенти потрапили у надзвичайно складну

ситуацію. По-перше, забезпечення підручниками не відповідало навіть мінімуму потреб. Зовсім були відсутні підручники з основ марксизму-ленінізму (у часи окупації німці їх знищили у першу чергу), української мови, картографії, основ топографії. Студенти мали один підручник на двох з російської мови та з елементарної математики, з аналітичної геометрії, математичного аналізу та з психології – один на трьох, з географії, геології, ботаніки - один на чотирьох, з фізики - один на шістьох, з хімії - один підручник на сім студентів, не вистачало також підручників із зоології. По-друге, відсутність елементарних навичок самостійної роботи. Ще на початку навчального року для студентів навчальною частиною була організована лекція, в якій викладались основи самостійної роботи студентів над книжкою, а кафедрам дані настанови щодо привчання студентів до самостійності в роботі з предметною дисципліною. Але надфізичні навантаження у процесі відбудови корпусів не залишали студентам можливості для отримання навичок самостійного опрацювання інформаційного матеріалу, внаслідок чого результати екзаменаційної сесії першого семестру показали більше 20% неуспішності в окремих групах. Та й умови для самостійної роботи бажали бути кращими. Приміщення (читальна зала, бібліотека, кабінети) майже зовсім не опалювались, холод змушував студентів працювати по своїх квартирах. Єдине, чим могли допомогти кафедри, – вивішеним списком рекомендованої додаткової літератури з визначеної теми чи розділу, але бібліотека не могла забезпечити всіх бажаних. Німцями було знищено і вивезено до 20 тисяч томів книг, хоча основний фонд (близько 50 тисяч екземплярів) залишився і був приведений до ладу ще на початку першого семестру. Але відкрита тісна і холодна читальна зала позбавляла можливості самостійно повноцінно опрацьовувати матеріал. За браком відповідного місця у поновленому корпусі бібліотека залишалась у приміщенні, де розміщувався інститут на початку навчального року, що також викликало багато незручностей для студентів і перешкоджало їх самостійній роботі. Тільки перед початком екзаменаційної сесії після ремонту відповідних приміщень добре обладнана бібліотека була перевезена до інституту [2, 5].

Чи не єдиним безпроблемним напрямком роботи адміністрації інституту була організація виробничого навчання, тобто проведення педпрактики. Базою для отримання студентами професійних навичок стали глухівські середні школи № 1, № 2 та № 6. З огляду на достатній рівень організації навчального процесу та більш сталий матеріальний стан (наявність наочних матеріалів, посібників тощо) найкраще виконували свої виробничі функції школи № 1 та № 6. Педагогічна практика проводилась у другому семестрі з відривом від занять. Студенти розподілялись по бригадах і школах із завчасно визначеними видами робіт, завданнями та їх змістом. Методист керував роботою 5-10 студентів. Такий розподіл викладачів-методистів давав можливість не тільки якісної консультативної підготовки студентів до уроків, а й проведення належного контролю за цими уроками з відповідним об'єктивним їх аналізом. Як результат спільної наполегливої праці – із загальної кількості 183 даних студентами уроків лише 13 було оцінено на посередньо, а школи досить суттєво поповнили свою навчально-методичну базу виготовленим студентами дидактичним матеріалом та наочним приладдям [2, 5]. Звичайно, така ефективна практична форма роботи сприяла швидшому формуванню професійних навичок та вмінню самоорганізації молодих спеціалістів, що суттєво впливало на їхній подальший кваліфікаційний рівень.

Що стосується роботи кафедр, то слід зауважити, що на початку навчального року були організовані лише деякі кафедри, як то: біологічна (об'єднана кафедра ботаніки і зоології), фізико-математична та основ марксизму-ленінізму. Інших кафедр не було за відсутністю викладачів, і тільки на початку другого семестру були організовані всі кафедри, що передбачалися штатним розкладом [2, 6]. Унаслідок вищезгаданого стану, кафедри у першому семестрі займалися розробкою лише окремих виробничих та методичних питань, переглядом програм, робочих планів викладачів, організовували позапланові консультації. З тих дисциплін, що не були об'єднані кафедрами, всі заходи виробничого порядку проводилися дирекцією. У другому семестрі у зв'язку із збільшенням викладачів кафедри з усіх дисциплін спланували свою поточну роботу, акцентуючи першочерговість методичного, виробничого, науково-дослідного та громадського напрямку діяльності. Відповідно деканами факультетів також були складені конкретні плани роботи у другому семестрі з урахуванням усіх заходів кафедр і факультетів. На всіх факультетських виробничих нарадах обговорювались плани і

календарні графіки практичних та семінарських занять, організація і проведення консультацій, обмін досвідом роботи самих викладачів, а також студентів. Кафедри організували ряд наукових гуртків: ботанічний, зоологічний, хімічний, але студенти не проявили належної зацікавленості щодо участі у них, про що говорить малочисельність гуртків і тільки під кінець навчального року деякі з них (ботанічний та зоологічний) почали працювати за календарем. Це свідчить про повну відсутність організаційної роботи щодо науково-дослідної діяльності студентів. Зазвичай вона декларувалася у відповідних кафедральних планах, але її реалізація залишалася нездійсненою. Аналізуючи причини таких прорахунків, можна послатися на повоєнний час, недосвідченість викладачів щодо цього напрямку роботи, але, мабуть, тільки безперспективність науково-дослідної роботи на даному етапі діяльності інституту могла викликати таку байдужість з боку студентського загалу. Звичайно, говорити про повну відсутність науково-дослідних розробок в інституті у цей час ми не маємо права, адже відомо, що з його поновленням кафедри спрямували свою роботу на активізацію діяльності у цій галузі. Силами викладачів у даний період з урахуванням рекомендацій рецензентів були підготовлені до друку п'ять наукових робіт обсягом 12-15 друкованих аркушів. Систематизувавши їх, дирекція інституту доклала максимум зусиль для друку власного збірника. Було навіть порушено питання перед НКО УРСР про асигнування коштів на даний вид роботи, проте НКО не мав таких можливостей, а власні намагання домовитись з відповідними друкарнями Харкова і Києва залишилися нерезалізованими [2, 11]. Слід навести тематику цих наукових досліджень. І.Ф.Чуйко працював над темою «Києво-Могилянська академія і її роль у розвитку вищої освіти», як для того часу, досить неординарний і навіть небезпечний вибір. І.І.Яременка цікавили проблеми: «Риби річки Сейму», «Гідрофауна басейну річки Десна» та «Грунт луків Глухівщини». Д.І.Сакало займався темами: «Критичний перегляд плантаго флори УРСР», «Критичний перегляд ряду гемохарію флори УРСР», «Флора та рослинність Наддеснянського плантаго». Б.В.Діденко приділяв увагу вивченню розмірів і типу пошкоджень проса, кукурудзи метеликом [2,12]. У перспективі ці започатковані дослідження могли дати досить солідний науковий потенціал не тільки для конкретного вузу, а й для країни у цілому. Але системність та наступність у науково-дослідній роботі інституту у даний відрізок часу була відсутньою.

Вищий навчальний заклад у своїй діяльності завжди несе навантаження двох пріоритетних напрямків роботи – науково-дослідної і педагогічної, у залежності від галузевої спрямованості інституту визначена їх першочерговість. У радянський період таких напрямків було три, до вищезгаданих додавався ідеологічний, першочерговість якого ні у кого не викликала сумніву. У повоєнному провінційному вузі, як то Глухівський учительський, котрий у війну перебував на окупованій території, питання посилення ідеологічної спрямованості у роботі ставало нагальним. Інститут не мав права втратити швидкості поступальної ходи на шляху створення «ідеологічно підкованої та всебічно розвиненої особистості». Тому політико-виховній роботі у цей час приділялась особлива увага. На думку дирекції інституту, «всі студенти, які перебували на окупованій території, являли собою неорганізовану молодь» [2, 9]. Зважаючи на це, відразу ж була поновлена робота інститутської комсомольської організації, тим більше, що основна частина студентів до війни мала членство в ВЛКСМ. Саме на керівництво цієї організації і було покладено основне навантаження ідеологізації студентства через проведення масових заходів політико-виховного спрямування з акцентом використання патріотичних почуттів. Війна ще продовжувалась і у більшості студентів рідні та близькі були її безпосередніми учасниками. Систематично випускалися інститутські стінні газети, в яких розповідалося про переможний героїчний наступ Радянської Армії завдяки твердому та вмілому керівництву всесильної комуністичної партії та її талановитого вождя, які у тяжкій війні лихоліття завжди разом зі своїм народом. Збиралися кошти на танкову колону, подарунки для червоноармійців, допомогу пораненим. Для студентів і викладачів було прочитано 11 лекцій на теми: «Вітчизняна війна і її характер», «Комсомол у боях за Батьківщину», «Партизанська боротьба з німецькими загарбниками» та ін. У другому семестрі почали активно працювати гуртки: хоровий, музичний, літературний, драматичний. Вся їх робота теж носила ідеологічно-виховну спрямованість. Вечори проходились переважно на воєнну тематику. Така не занадто нав'язлива форма

демонстрації перемог та здобутків радянської держави якнайкраще пропагувала перевагу соціалістичного ладу над капіталістичним, що зумовлювало у подальшому безпідставність критичного аналізу цього постулату. Через інформаційне обмеження у більшості своїй студенти інституту, майбутня радянська інтелігенція, навіть не піддавали сумніву правдивість цієї тези, а про будь-який критичний аналіз узагалі не йшла мова.

Дійсність матеріально-побутового стану і студентів, і професорсько-викладацького складу залишалася зовсім непривабливою. Всі студенти протягом навчального року жили на приватних квартирах. Із загальної кількості гуртожитків, що уміщували до 80% студентів, більшість було зруйновано. Частину приміщень, цілком придатних для житла, займав райвійськкомат, а частину міськрада передала військовій частині під квартири для комскладу. Незважаючи на всі клопотання дирекції інституту до районної та обласної влади, гуртожитки так і не повернули. Більше того, в одному з приміщень колишнього гуртожитку РВК розмістив райфінвідділ. Попри рішення бюро РКП(б)У про звільнення займаного гуртожитку райфінвідділ так і не виселився [2, 10]. Щодо харчування студентів, то спостерігались досить часті збої з постачанням продуктів, особливо хліба. Прослідковується тенденція недоотримання хліба студентами та викладачами протягом 2-3 днів на тиждень. Якщо студенти могли харчуватися у міській їдальні двічі на день, то викладачі, крім 500 гр. хліба, більше нічого не отримували. З огляду на таку бідність та матеріальну безпорадність в інституті було організоване допоміжне господарство з використанням 15 га землі. Посаджено до 1 га картоплі, засіяно 7 га іншими городніми культурами, близько 2 га травною, а залишок - зерновими [2, 13]. Знову ж усі роботи виконувалися переважно студентами та викладачами. Незважаючи на надлюдські фізичні, матеріальні та моральні випробування, студенти демонстрували майже ідеальне відвідування занять. Протягом першого півріччя відвідування становило 92%, не було жодного випадку порушень правил внутрішнього розпорядку. У другому семестрі відвідування становило 93,1% [2, 6]. Більшість пропусків мала поважні причини, як-то хвороба чи харчування вдома з дозволу дирекції. Доводилося відпускати студентів обідати на квартири, де вони мешкали. Як зазначалося вище, при інституті їдальні не було, тому студенти харчувалися у міській їдальні Сумторгу, яка не могла задовольнити всіх бажаючих. Крім того, значна частина їх не одержувала хліба протягом року, тому доводилося використовувати домашні продуктові набори, готувати і вживати їжу за місцем проживання, що негативно впливало на дисципліну студентів і викладачів.

Використовуючи традиційний ідеологічний постулат «Батьківщина вас не забуде!», поряд з відбудовчими роботами в інституті студентів часто направляли на такі ж роботи у місті, пояснюючи це виробничою необхідністю, труднощами повоєнного часу, солідарністю з солдатами-червоноармійцями, спільністю однієї великої справи, формуючи таким чином новий моральний принцип першочерговості суспільних (колективних) інтересів щодо власних.

Звичайно, ми не маємо морального права заплямувати ні пам'ять про ті часи, ні тим більше учасників тих подій, які у більшості своїй вірили у святість і правильність того, що відбувалося. Але заради історичної об'єктивності і запобігання повтору помилок необхідно викривати механізм умілого використання державною системою у процесі формування нового інтелігента чуттєвого психологічного фактора на користь свого фундаментального самоствердження у конкретний період часу і непорушності цих підвалин у майбутньому. Часто доводилося чути вислів: «Молоде покоління виховувалось на героїчному минулому наших дідів та батьків». Але ніхто і ніколи не пояснював, чому їм довелося проявляти цей героїзм. Хто створював умови для подвигів? І що державна система, яка жертвує мільйонами життів заради свого існування, не варта того героїзму. Народ – це не аморфна, безхребетна маса. Це спільність високорганізованих особистостей, і неприродна втрата хоча б однієї з них означає неповноцінність гармонійного розвитку цієї спільності. На жаль, у ті часи такі думки могли викликати як мінімум тільки презирливе ставлення. «Світле комуністичне майбутнє» кликало своїм пустельним маревом.

Джерела та література:

1. Белашов В.І., Гурець М.П., Заїка В.В. Глухівський державний педагогічний інститут (1874-1994 рр.). – Суми, 1994 – С. 29.
2. Державний архів Сумської області (ДАСО). – Ф. Р-5369. – Оп.1. – Сп.1. – Арк.3.
3. ДАСО. – Ф. Р-5369. – Оп. 1 – Сп. 5. – Арк. 1.
4. Із спогадів колишньої студентки Глухівського учительського інституту Кукси (Сергієнко) Уляни Михайлівни.
5. Ляшко І.М., Гамалій А.Г. Столітній шлях. Нарис історії Глухівського державного педагогічного інституту. – 1973 – С. 28.
6. Про реалізацію пропозицій комісії чистки // Колективіст Глухівщини, 1934. – № 133.
7. Контрасти // Колективіст Глухівщини, 1934. – № 126.
8. Дещо про роботу науковців м.Глухова // Колективіст Глухівщини, 1934. – № 198.

Любов Шара

●

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД ВИБОРЦІВ І ГЛАСНИХ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ДУМИ В РУСЛІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

(остання третина XIX ст.)

Історія організації і функціонування виборного управління в Чернігові бере свої витоки з березня 1623 р., коли місто, перебуваючи у складі Речі Посполитої, отримало від короля Сигізмунда III привілей на магдебурзьке право.¹ Підпорядкування Чернігово-Сіверщини Російській монархії відкрило нову сторінку в діяльності самоврядних інституцій. У квітні 1785 р. імператриця Катерина II видала “Жалувану грамоту містам”, на підставі якої були ліквідовані принципи магдебургії, натомість у руслі централізаторської політики сформовані муніципальні органи – загальні і шестигласні думи, які підлягали жорсткому контролю з боку губернської адміністрації.² В умовах ринкових відносин посилення ролі міст у соціально-економічному розвитку країни вимагало трансформування виборного управління. Відтак воно знову зазнало змін у 1870 та 1892 рр.

Діяльність самоврядних структур, організованих на основі нових законодавчих актів, висвітлювалася краєзнавцями у контексті вивчення історії губернського міста у другій половині XIX ст.³ Проте ще чимало незаповнених ніш чекають на свого дослідника, а отже, потребують актуалізації. Однією з них є проблема станового представництва осіб, котрі отримали право голосу, та тих, хто був обраний до міського самоврядування. Наразі мета даної студії полягає в тому, щоб проаналізувати соціальний склад виборців і депутатів Чернігівської думи, її статус й межі компетенції відповідно до реформування міського законодавства в останній третині XIX ст.

Основою для написання розвідки стали опубліковані результати перевірки Чернігівської губернії сенатором О. Половцевим у 1880 р. та архівні матеріали, представлені в документації діловодства губернської адміністрації.

Отже, 16 червня 1870 р. у рамках ліберальних реформ, що відбулися в Росії упродовж 60-70-х рр. XIX ст., імператор Олександр II підписав нове Міське положення.⁴ Детально характеризувати всі його засади немає нагальної потреби, оскільки це не є метою дослідження, звернемо увагу лише на особливості виборчої системи, щоб потім проаналізувати соціальний склад виборців та формат самостійності органів самоврядування Чернігова. Згідно з Положенням, правом голосу надіялися всі російські громадяни, які досягли 25-річного віку, не менше двох років проживали у населеному пункті, володіли нерухомим майном й оподатковувалися на користь міської скарбниці.⁵ Як значив представники ліберальної буржуазії, з часом обраний головою у м. Москві Б.Чичерін, лише платники податків можуть брати участь у формуванні самоврядування.⁶ Голосувати дозволялося різноманітним відомствам, товариствам, компаніям, церквам, монастирям через своїх представників.